บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

การพัฒนาประเทศในปัจจุบันตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน หรือคนในสังคมให้เป็นมุ่งพัฒนาสู่ ***สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society)*** คนไทยมีคุณธรรม นำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวอบอุ่น ชุมชน เข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน อยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีหลักธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549) และคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ ปรากฏว่าในแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การวิจัย คือ "การสร้างศักยภาพและความสามารถเพื่อพัฒนาสังคม" และมีกลยุทธการวิจัยที่ว่า ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ที่ปรับเปลี่ยนเร็วและสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่เหมาะสม คือ "ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และ ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ" ดังนั้นจะเห็นได้ว่านโยบายและกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาประเทศ ก่อให้เกิดแนวคิดเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อรอรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานเมื่อ วันที่ 9 เมษายน 2537 (นิตยสารสกุลไทย, 2542 : 2) "ถ้าหากประชาชนในประเทศใดมีความสุข มีความอยู่เย็นเป็นสุข คือ มีความเป็นอยู่ที่สบายก็หมายความว่า ประเทศนั้นมีความมั่นคงภูมิภาคไหนมีประเทศที่มีความมั่นคงดีอย่างนี้ เป็นภูมิภาคที่มีกำลังแข็งแรง" เมื่อพิจารณาจะเห็นได้ว่าเป้าหมายสุดท้ายที่สำคัญที่สุดคือ มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และการที่จะรู้ว่าคนไทยส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตที่ดีหรือไม่นั้น จำเป็นต้องมีการวัดที่เป็นรูปธรรม ซึ่งขณะนี้ประเทศไทยมีเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตที่เรียกว่า ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ทำให้ประชาชนสามารถทราบได้ด้วยตนเองว่า ในขณะนี้ คุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว รวมไปถึงหมู่บ้าน อยู่ในระดับใดมีปัญหาที่จะต้องแก้ไขเรื่องใดบ้าง เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และสังคม อันเป็นนโยบายสำคัญในการพัฒนาชนบทของประเทศ ข้อมูล จปฐ. นั้น มีการจัดเก็บ

โดยประชาชน ด้วยการสนับสนุนของคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล และผู้แทนของ องค์การบริหารส่วนตำบล หรือสภาตำบลข้อมูลนี้จะทำให้ทราบว่า แต่ละครัวเรือนมีปัญหาอะไร หมู่บ้านมีปัญหาอะไร และเมื่อทราบแล้วส่วนใดสามารถแก้ปัญหาเองได้ ครัวเรือนแต่ละครัวเรือนและคณะกรรมการหมู่บ้านก็ต้องช่วยกันดำเนินการแก้ไข ส่วนใดที่ไม่สามารถดำเนินการได้เองให้ขอรับการสนับสนุนบางส่วนหรือทั้งหมดจากโครงการท้องถิ่นหรือองค์การบริหารส่วนจังหวัด ข้อมูล จปฐ.ประกอบด้วยตัวชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน แบ่งออกเป็น 6 หมวด รวมทั้งหมด 37 ตัวชี้วัด (Thai Wiki Data) ดังนี้ หมวดที่ 1 สุขภาพดี (ประชาชนมีสุขภาพอนามัยดี) หมวดที่ 2 มีบ้านอาศัย (ประชาชนมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม) หมวดที่ 3 ฝักใฝ่การศึกษา (ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงบริการด้านการศึกษา) หมวดที่ 4 รายได้ก้าวหน้า (ประชาชนมีการประกอบอาชีพและมีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีวิต) หมวดที่ 5 ปลูกฝังค่านิยมไทย (ประชาชนมีจิตสำนึกและร่วมกันรักษาสิทธิ์ของตนเองเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช ทรงเป็นตัวอย่างนักวิชาการของประเทศไทยและสังคมโลก พระองค์ได้เสนอ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีคุณลักษณะสำคัญ 3 ด้าน ซึ่งทำให้บุคคลใดก็ตามมีชีวิตที่เป็นสุขได้ คุณลักษณะประการแรก คือ ความพอประมาณ ได้แก่ ความดี ไม่มากไม่น้อยเกินไป ไม่สุดโต่ง ประการที่สอง คือ ความมีเหตุผล หมายถึง ทุกการกระทำ การตัดสินใจ การลงทุนต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล คำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องและผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ และประการที่สาม คือ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมที่จะเผชิญผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอก อันนำไปสู่การมีชีวิตที่อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งนี้ต้องมีเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ ประกอบด้วย ได้แก่ 1) ความรู้ คือ มีความรอบรู้รอบคอบ ระวังระวังในการนำความรู้ วิทยาการ เทคโนโลยีต่างๆ มาใช้วางแผนและปฏิบัติ 2) คุณธรรม คือ มีความตระหนัก มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความอดทน มีความเพียร และใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต (สำนักปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2549 : 12 – 13 อ้างถึงใน งามตา วนินทานนท์, 2550 : 33) และการสร้างให้ชุมชนเกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตที่พอเพียง มีเหตุผล สามารถสร้างภูมิคุ้มกันในตนเอง ชุมชน สังคมและเศรษฐกิจ ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสอดคล้องกับนโยบาย และทิศทางการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2544 – 2551

จากการศึกษาข้อมูลหมู่บ้านบ้านโนนฟากเลย (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอวังสะพุง , 2551: 5-9) มีการประเมินสถานการณ์หมู่บ้าน พบว่า ตัวชี้วัดที่เป็นปัญหา คือ ครัวเรือนไม่ถูกรบจากมลพิษ และ คนอายุ 15 – 60 ปีเต็ม มีการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ยังมีประเด็นเกี่ยวกับทุกคนในครัวเรือนได้กินอาหารที่มีคุณภาพถูกสุขลักษณะปลอดภัย และได้มาตรฐาน (ครัวเรือน) ครอบครัวมีความอบอุ่น (ครัวเรือน) ครัวเรือนมีการเก็บออมเงิน (ครัวเรือน) คนอายุ 6 ปีขึ้นไปทุกคนปฏิบัติ

กิจกรรมทางศาสนาอย่างน้อยสัปดาห์ละ1 ครั้ง (ครัวเรือน) และคนสูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่จากคนในครัวเรือน (คน) มีการเสนอแนวโน้มการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนโดยการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิต ส่งเสริมการพัฒนาอาชีพทำเฟอร์นิเจอร์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และหมู่บ้านได้กำหนดอัตลักษณ์ เป็นหมู่บ้านผลิตเฟอร์นิเจอร์จากไม้จามจุรีโดยการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิต

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่มีการทดลองปฏิบัติจริง โดยให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาเป็นไปตามบริบทและความคาดหวังของผู้ส่วนได้ส่วนเสียที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยเฉพาะแนวทางการพัฒนาและความคาดหวังต่อการพัฒนาเป็นไปตามความต้องการของพวกเขาเอง จะทำให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นอาจารย์สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยท้องถิ่นและคณะผู้ร่วมวิจัยเป็นอาจารย์ที่รับผิดชอบอำเภอวังสะพุง จึงมีความสนใจในการแก้ปัญหาดังกล่าว โดยการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตัวชี้วัด 7 ตัว คือ 9) ทุกคนในครัวเรือนได้กินอาหารที่มีคุณภาพถูกสุขลักษณะปลอดภัยและได้มาตรฐาน (ครัวเรือน) 16) ครัวเรือนไม่ถูกรบกวนจากมลพิษ (ครัวเรือน) 19) ครอบครัวมีความอบอุ่น (ครัวเรือน) 26) คนอายุ 18-60 ปีเต็ม มีการประกอบอาชีพและมีรายได้ (คน) 29) ครัวเรือนมีการเก็บออมเงิน (ครัวเรือน) 31) คนอายุ 6 ปีขึ้นไปทุกคนปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอย่างน้อยสัปดาห์ละ1 ครั้ง (ครัวเรือน) และ 32) คนสูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่จากคนในครัวเรือน (คน) โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการดำเนินงาน โดยมีวิธี ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาสภาพเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของชุมชนหมู่บ้านบ้านโนนฟากเลย

1.2.2 เพื่อศึกษาความคาดหวังและแนวทางการขับเคลื่อนพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนหมู่บ้านบ้านโนนฟากเลย

1.2.3 เพื่อศึกษาผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้กับชุมชนหมู่บ้านบ้านโนนฟากเลย

1.2.4 เพื่อหารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้กับชุมชนหมู่บ้านบ้านโนนฟากเลย

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนหมู่บ้านบ้านโนนฟากเลย ผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามตัวชี้วัดที่สำคัญของชุมชนหมู่บ้านบ้านโนนฟากเลยโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแทรกเข้าอยู่ทุกตัวชี้วัดที่ศึกษา

1.3.2 ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ใช้ใน การศึกษาครั้งนี้ คือ 1) สภาพเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) ความคาดหวังการขับเคลื่อนคุณภาพชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3) แนวทางการขับเคลื่อนคุณภาพชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 4) ผลการนำโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่จะได้รับในการศึกษาครั้งนี้ ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยยึดหลักตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ได้โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้จะได้บุคลากรในชุมชนที่มีประสิทธิภาพเกิดการเรียนรู้ วิธีการแสวงหาความรู้และการรวมพลังของชุมชนพัฒนาด้านอื่นๆ ภายในชุมชน และรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านโนนฟากเลยที่เกิดจากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.5.1 การพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง การทำให้คนในชุมชนหมู่บ้านบ้านโนนฟากเลยมีสภาพความเป็นอยู่มีความพึงพอใจในชีวิตที่เป็นสุข มีสุขภาพแข็งแรงปราศจากโรคที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว ทั้งมีจิตใจที่แจ่มใส อยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีชีวิตอยู่ในสังคมและสภาพแวดล้อมที่ดี มีการพักผ่อนหย่อนใจที่เพียงพอ มีความพร้อม และสามารถที่จะดำรงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าและปัญหาที่สลับซับซ้อนได้ และสามารถดำเนินชีวิตด้วยวิธีการที่ชอบธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนประสงค์ ภายใต้เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่ ในที่นี้ หมายถึง ตัวชี้วัด 7 ตัว ดังต่อไปนี้ 9) ทุกคนในครัวเรือนได้กินอาหารที่

มีคุณภาพถูกสุขลักษณะปลอดภัย และได้มาตรฐาน (ครัวเรือน)16) ครัวเรือนไม่ถูกรบกวนจากมลพิษ (ครัวเรือน) 19) ครอบครัวมีความอบอุ่น (ครัวเรือน) 26) คนอายุ 18-60 ปีเต็ม มีการประกอบอาชีพและมีรายได้ (คน) 29) ครัวเรือนมีการเก็บออมเงิน (ครัวเรือน) 31) คนอายุ 6 ปีขึ้นไปทุกคนปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอย่างน้อยสัปดาห์ละ1 ครั้ง (ครัวเรือน) 32) คนสูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่จากคนในครัวเรือน (คน)

1.5.2 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางการดำเนินการเลี้ยงชีวิตและปฏิบัติแบบรู้จักพอด้วยความพยายามผลิตเพื่อบริโภคขึ้นมาเอง ให้พอเพียงสำหรับคนในครอบครัว นอกจากนั้นการผลิตและการบริโภคต้องอยู่ในหลักของความพอดี รู้จักพอในการผลิตและบริโภค ของประชาชนบ้านโนนฟากเลยใน 3 ประการ

1.5.2.1 ความพอประมาณ หมายถึง หัวหน้าครอบครัว หรือสมาชิกที่เป็นผู้แทนหัวหน้าครอบครัวในชุมชนของประชาชนบ้านโนนฟากเลย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย มีการปฏิบัติกิจกรรมในโครงการที่พอดี โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคอาหารที่ถูกต้องครบถ้วนในระดับที่พอประมาณกับฐานะตนเอง (ไม่เป็นหนี้) และสร้างครอบครัวให้อบอุ่นได้ในตามสมควร

1.5.2.2 ความมีเหตุผล หมายถึง หัวหน้าครอบครัว หรือสมาชิกที่เป็นผู้แทน หัวหน้าครอบครัวในชุมชน ชุมชนของประชาชนบ้านโนนฟากเลย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เช่น มีการออมทรัพย์จากผลผลิตที่จำหน่ายได้ มีการอยู่ร่วมกันในครอบครัวอย่างอบอุ่น โดยตระหนักถึงระดับของความพอเพียงที่เป็นไปอย่างมีเหตุผล และมีการพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

1.5.2.3 การมีภูมิคุ้มกันในตัวเอง หมายถึง หัวหน้าครอบครัว หรือสมาชิกที่เป็นผู้แทนหัวหน้าครอบครัว ชุมชนของประชาชนบ้านโนนฟากเลย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เช่น ปลูกพืชผักสวนครัวและกินอาหารได้ถูกหลักโภชนาการ และสร้างครอบครัวให้มีความอบอุ่น เพื่อการเตรียมตัวให้พร้อมที่จะรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในครอบครัวและชุมชน โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่า จะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

1.5.3 กระบวนการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง วิธีการที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย โดยการให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ ตั้งแต่ขั้นการคิดหาแนวทางการพัฒนา การดำเนินการ และการสะท้อนผล

1.5.4 สภาพเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง สิ่งที่เป็นอยู่จริงของชุมชนบ้านโนนฟากเลยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

1.5.5 ความคาดหวังการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความต้องการของชุมชนบ้านโนนฟากเลยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบการพัฒนา

1.5.6 แนวทางทางการขับเคลื่อนพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง วิธีการ หรือกิจกรรม หรือโครงการต่างๆ ที่ชุมชนบ้านโนนฟากเลยร่วมกันเสนอ โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นำมาเป็นกรอบการพัฒนา

1.5.7 รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง วิธีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่นำแนวทางการขับเคลื่อนจากกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปดำเนินการพัฒนา